

Madaraink az őskori népek hifélelében.



Madárvilágunk kiválóbb példányaihoz fűzött őskori jelképes magyarázatok nemcsak a felületes szemlélőt, de sőt néha még magát a történetírókat is tévedésbe ejtik. A keselyűről például megállapítható, hogy az egyiptomiak szent madara és ezért érthető, hogy az Osiris életét jelképező Apis szobor felett kiterjesztett szárnyú keselyű lebeg és hogy az ifjúság és az ébredő természet istene — Osiris és Isis gyermeke — Horus mint keselyű-fejű ember, vagy mint ember-fejű keselyű jelenik meg; alapos botlás azonban ha: »a szent bika szarvai közt nyargaló *olyv*-fejű Osirisről írnak és ha a keselyűknek háborúk alkalmával való szereplését feledve, a hadintéző turul madarunk helyett sást, sólymot, sőt seregélyt említének. Ép ily téves adat az is, mikor egyes források Romulus, Caesar és Augustus jósmadaraként sas helyett keselyűt mondanak. Eltekintve ugyanis attól, hogy a sas Zeus kísérője és Jupiternek villámhordozó madara, ezenfelül a császárság életéhez fűződő jelképes alakja még a rómaiak azon szokásából is kiténik, hogy császáraikat holtuk után istenekké avatva, a máglyába, melyen azok testét megégették, sást helyeztek, mely porázáról szabadulván, égbe repült s az istenné avatott halandó lelkét égbe vitte.

A hitrege szerint a fiait elnyelő Saturnus elől Rhea Jupitert akként menti meg, hogy helyette férjének egy pólyába göngyölt kődarabot ad be, fiát pedig Kréta szigetére viszi, hova a serdülő gyermeknek egy sassal nektárt és ambroziát hordat. Érthető tehát, ha a később legfőbb uralomra jutó Jupiter sas-madarát kedvenczétül választja, méltó helyet ad neki az olimpuson; joggal ül tehát ép úgy a királyi pálczán, mint az isteni trón zsámolyánál.

A hű madár mindenkor kész szolgálatára áll a trónoló Jupiternek; sohasem tétovázik, ha kegyeltje rászorul; ő jár oda Ganimedesért és ő teszi elérhetővé neki a spartai király nejét is; mikor ugyanis a kívánataira hajolni nem akaró Leda előtt hattyúvá alakul és őt a fürdőben meglepve, dalával elbájolja, megjelenik segítő madara, a sas s rá akar csapni a hattyúra, mire Leda keblére öleli a veszni vélt madarát, Jupitert.

Helytelen madáralakot jelez meg a régészeti tudomány Prometheusról szólva, ki agyagból formált szobraikat égből lopott tűzzel lelkesítvén, Jupiter haragját magára vonja s töle a Kaukázuson sziklához lánczoltatott; ott egy „keselyű“ naponként megújuló máját tépte. Tekintettel arra, hogy a keselyű élet nem bánt, nem méltányos dolog, ha a régiek természetrajz-ismeretét annyira semmibe vesszük, hogy felteszszük róluk, mintha ezt ne tudták volna és hogy nem tudtak különbséget tenni a keselyű, sas és kánya között. Prometheusról szólva ugyanis azt is mondja a hitrege, hogy: Jupiter őt »Vulcan által egy sziklához vasaltatá s egy kányát rendelt melléje« mely éjjel kinövő máját nappal mindig megette, mígnem Herkules a kányát benyilazván, Prometheus 30 évig tartott kínjaitól megszabadította. Hasonló bizonytalanságot találunk a Tityus óriásról szóló mondában is, kit Apollo Latona utáni incselkedéseért lenyilazott s az alvilágra vetvén, ott folytonosan keselyűkkel s kányákkal tépette beleit.

Természettudományi szempontból véve a dolgot, a keselyű hadviselés idején mint a csatát intéző jós madár,

máskor azonban csak mint az enyészet jelképes madara találhat alkalmaztatást; a világosságot, az éleslátást s az »élők« felett gyakorolt legfőbb uralmat a holtak madara, a »keselyű« nem jelentheti. Erre való a sas! — ez a felfogás nem emberi önkényen, hanem a természet rendjén alapul s ezért a mithológiában lapozva, a sorok között mindig ezt a helyes felfogást kell keresnünk.

A 18. dinasztia khititái az önjuki palota kapujára vésett kétfejű sasban csak azt akarhatták kifejezni, a mit az még manap is jelképez, hogy ugyanis oly megcsontosodott nép czímerképe kíván lenni, mely minden oldalról jövő támadásnak kész ellentállni s mely a népek felett uralkodó legmagasabb hatalmat s a végzetet akarja kifejezni.

Lidia pusztulását két sas idézi elő . . . az egyiptomi mondák rózsaaarcú szépsége, midőn a Nilusban fürdik, sas csap le eléje és egyik saruját elragadva, azzal Memphisbe repül s ott azt az itélkező Fáraó ölébe ejti, ki is a kis czipő tulajdonosát felkerestetvén, azt nőül veszi. Így lesz Rhodopis egyiptom királynéja, ki azután az égbe vezető déli pyramis mindent felemészítő megépítésére kényszeríté az egyiptomiakat. Rhodopis a déli pyramis szelleme; mindig szép nő alakjában jelenik meg; ha valakit szerelemre akar gyulasztani, vagy eszétől akar megfosztani, arra csak rámosolyog és az ellenállhatatlanul közeledik feléje, ő pedig magához vonja és oly örült szerelmet önt belé, hogy menten eszét veszti s tévelygeve kóborol az országban.

Amphiaraosz mondavilágában is mint az emberi sors intézője jön elő a sas: — a thébai csatában a hős kezéből kiragadja a gyilkos lándzsát . . . mely a madár csőréből visszahull a földre s babérfa lesz, az istennel daczoló Amphiaraoszt pedig a föld nyeli el.

Gyakorta látjuk, hogy sasalakot ölt az istenek kedveltje: Chionet, aki vetélkedni mert Dianával. A megsértődött istennő lenyilazza — atyja bánatában a Parnassus hegyéről leugrik; Apollo azonban sassá változtatja. Máskor ismét Merops tartja magát szebbnek Dianánál; őt is meg akarja Apollo ikertestvére ölni; Juno azonban még idejekorán közbelép, sas alakot önt Meropsra s a csillagok közé helyezi. Az autochton Periphast Apolló kérelmére Jupiter szintén sassá változtatja, sőt villámhordozójává is teszi, — hű neje férje után keseregve kéri Jupitert, hogy tenné őt is oly madárrá, mely ama sassal békésen élhet, mire szintén sas lesz belőle.

A görög mithologia is megemlékezik egy átváltozott sasról, Keys öcscséről, ki után a szerető bátya az orakulumot meghallgatni Klaroszba utazik; de útjában hajótörést szenved és a tengeren elvész. Neje, Alzyone, visszatérését hasztalan várja, a tengerpartra siet, hol férjének holttestét ép akkor veti ki a hullám: fájdalomában jégmadárrá változik — holt férje ajkára repül és életre csókolja. Egyes kiváló madárfajokat teljesen elhanyagol az őskori népek mithosza, a kócsagról és tyúkról például egyáltalán nem ejt szót, sokról meg csak annyit mond, hogy egyik-másik istenségnek kiválasztott madara volt, a miértjét azonban nem igen mondja a dolognak, ezt nagyrészt már a feledés borítja. Ekként említi, hogy a pászán kívül Junó madara volt még a gólya, lúd, csóka és a strucz is; valamint hogy a daru, a hattyú, a kakas és a keselyű meg Apolló szolgálatába szegődtek; ezeknél a madaraknál manap már egyedül csak az illető isten működési körébe eső jellegzetes állati sajátságokból vonhatunk következtetést.

(Vége következik.)

